

Jämna steg

Checklista för jämställdhet i fysisk planering

Jämställdhetspolitiska mål

Det övergripande jämställdhetspolitiska målet är att kvinnor och män ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom alla områden i livet. Därför ska det råda:

- en jämn fördelning av makt och inflytande
- samma möjligheter till ekonomiskt oberoende
- lika villkor och förutsättningar i fråga om företagande, arbete, arbetsvillkor samt utvecklingsmöjligheter i arbetet
- lika tillgång till utbildning och möjligheter till utveckling av personliga ambitioner, intressen och talanger
- delat ansvar för hem och barn
- frihet från könsrelaterat våld

Jämlikhet – jämställdhet

Såväl jämställdhet som jämlikhet är begrepp som rör obalanser mellan människor. De handlar om alla människors lika värde oavsett kön, etnicitet, religion, social tillhörighet och sexuell läggning. **Jämlikhet** är ett vitt begrepp som omfattar obalanser mellan alla individer och grupper. Jämställdhet begränsas till att handla om obalanser mellan kvinnor och män. Jämställdhet är en av de viktigaste jämlikhetsfrågorna. **Jämställdhet** kan ha både en kvalitativ och kvantitativ aspekt. **Kvantitativ jämställdhet** innebär en jämn fördelning mellan könen. Med **kvalitativ jämställdhet** avses ett förhållande där villkor, regler, rutiner, organisation, innehåll, värderingar, maktförhållanden med mera är könsneutrala och följaktligen inte är präglade av tillskrivna könsbestämda kvalifikationer och kompetenser.

Foto: Mats Alm

Etablering av externa handelscentra utan förbindelse med alternativa transportmedel är en viktig jämställdhetsfråga.

Varför en jämställd fysisk planering?

Jämställdhet är en fråga om rättvisa och ska därför genomsyra alla politikområden. För den fysiska planeringen innebär det att belysa och likställa såväl kvinnors som mäns kunskaper, värderingar och önskemål som att klarlägga möjliga konsekvenser.

I dag finns inga formella eller rättsliga hinder mot jämställdhet i Sverige. Successivt har det uppnåtts till exempel genom att alla yrken är öppna för båda könen, genom särbeskattningen och jämställdhetslagen.

Se de rådande strukturerna

Det kan vara svårt att diskutera jämställdhet eftersom frågorna tenderar att bli privata. Det är inte ovanligt att människor känner sig kränkta eller anklagade. Det vi uppfattar som kvinnligt och manligt påverkas av uppfostran, kultur, ekonomiska ramar, maktstrukturer och politiska ideologier. Könsmönster skapas och upprätthålls såväl på det personliga planet som på det samhälleliga planet. I arbetet med jämställdhet ingår en förändring av strukturer. Det innebär att nya normer och mönster blir utformade utifrån såväl kvinnors som mäns erfarenheter och livsvillkor. För den fysiska planeringen kan det ibland vara svårt att hantera att kvinnors och mäns villkor faktiskt inte är desamma, samtidigt som de bör och ofta förväntas vara desamma. Det ger en konflikt, där den fysiska planeringen måste ta hänsyn till olika livsmönster samtidigt som planeringen inte ska medverka till att befästa dem i framtiden. Det kräver att den fysiska planeringen är lyhörd för hur kvinnor och män vill leva både idag och i framtiden.

Enligt uppgift från intresseorganisationen Sveriges Arkitekter finns det i deras medlemsregister ungefär lika många män som kvinnor. Det behöver inte betyda att det automatiskt planeras för jämställda livsmiljöer. Historiskt sett har den fysiska planeringen varit en uppgift framförallt för män och det har också satt sina spår hos dem som utbildas inom fysisk planering och byggande. Studenterna är skolade och skolas alltjämt in en manlig planerarroll, oberoende av vilket kön studenterna har. Det kan ta tid att ändra attityder och tankesätt.

Vi lever olika vardagsliv

Med könsuppdelad statistik kan vi synliggöra kvinnors och mäns olika levnadsmönster och levnadsförhållanden. Statistiken visar att kvinnor utför mer obetalt hemarbete än män, så som tvätt, städning, matlagning och omsorg om barn och äldre. Könscrollerna mellan makarna blir mer tydliga när en familj får barn. Män reser längre och har större tillgång till bil. Kvinnor utnyttjar i större utsträckning kollektivtrafik jämfört med män. Såväl bostadsort som arbetsmarknadssituation, boendeförhållanden och tillgängliga omsorgsformer för barn, medför både möjligheter och begränsningar för kvinnors och mäns vardagsliv. Det gör även tillgången till annan service, liksom vilka kommunikationsalternativ som finns att tillgå. Den fysiska planeringen måste underlätta såväl mäns som kvinnors vardagsliv så som de ser ut idag. Samtidigt måste den vara lyhörd för förändringar av dessa mönster.

Foto: Mats Alm

Under en veckas arbete utför kvinnor drygt 28 timmar obetalt arbete och män nästan 20 timmar. Skillnaden ökar när paret får barn.
Källa: Statistiska centralbyrån.

Så här kan vi göra!

Eftersom jämställdhet mellan kvinnor och män skapas där beslut fattas, resurser fördelas och normer etableras, måste jämställdhetsperspektivet alltid finnas med i det dagliga arbetet såväl på lednings- som på verksamhetsnivå.

Jämställdhet kräver stöd från toppen!

För att jämställdhetsarbetet ska drivas framåt och ge resultat, krävs det att det finns en organisation för arbetet och formella krav på att det ska finnas ett jämställdhetsperspektiv med i all verksamhet. Det måste finnas en tydlig uttalad vilja från ledningsfunktionen att jämställdhet ska integreras i all verksamhet. Det kan vara lämpligt att starta med någon form av utbildning i jämställdhetsfrågor. Ta gärna kontinuerligt stöd av en extern samordnare eller expert. På varje länsstyrelse finns en jämställdhetsexpert som ett stöd i arbetet med att integrera jämställdhet. På sidan 10 presenteras förslag på checklista för den fysiska planeringen, men det finns också andra metoder för att tydligt lyfta fram jämställdhetsaspekterna i planhandlingar och andra dokument. Glöm inte bort att jämställdhet är en fråga som alltid är aktuell i det vardagliga arbetet!

Jämställdhetsfrågorna måste ta plats

Genom att tydliggöra ett jämställdhetsperspektiv kan vi få en rättvis diskussion och kunskapsprocess om hur vi vill forma vår gemensamma framtid. Det kan göras genom att ojämställdheter ställs i fokus. För den fysiska planeringen innebär det att alltid ställa frågor om vem det är vi bygger och planerar för, men också på vilket sätt vi gör det. Vem är det som planerar och vem bygger? Vems kunskap är det som har legitimitet och vad resulterar de tagna besluten i? Vem ges möjlighet till delaktighet? Först när frågorna har ställts och problem formulerats är det möjligt att hitta nya lösningar i riktning mot jämställdhet. Alla aktörer inom den fysiska planeringen behöver ha ett jämställdhetsperspektiv med sig under hela planprocessen. Det gäller förtroendevalda, andra beslutsfattare, planerare och övriga som deltar i arbetet. Det är lätt att glömma bort att remissinstanser, byggherrar, exploatörer och bostadsbolag liksom övriga kvinnor och män som är berörda av planen, har ansvar för frågan om jämställdhet. Men det är planerarens uppgift att ta tillvara på synpunkterna så att planen utformas utifrån ett jämställdhetsperspektiv.

Extra fokus på kvinnor

Plan- och bygglagen ger stora möjligheter att få in åsikter från medborgare, men i planprocessens samrådsgrupper är det inte ovanligt att det råder en överrepresentation av män. Detta beror knappast på att kvinnor skulle vara mindre intresserade av hur deras bebyggelsemiljö gestaltas, utan kanske snarare på hur samrådsformerna ser ut. Val av tider och platser för samråd måste anpassas så att de passar in också i kvinnors vardagsliv. Det bör framgå vid inbjudan att lokala erfarenheter om vardagslivet efterfrågas. Det kan vara bra att notera hur många kvinnor respektive män som får ordet. Även att avsätta extra tid efter det "offentliga" mötet kan vara en god idé. Vanligen vågar fler, både kvinnor och män, komma till tals när mötet inte är så formellt upplagt. För att underlätta för kvinnor att delta i samråd, bör meddelande om samråden ske i god tid och att möteslokal förläggs i närheten av bostäder eller arbetsplatser som är kvinnodominerade.

Foto: Mats Alm

Kvinnors och mäns resmönster skiljer sig åt. Kvinnor reser mer med kollektiva färdmedel jämfört med män. Hållplatser nära målpunkter, så som bostad, arbete och serviceanläggningar underlättar för vardagslivet.

Metoder

Det finns flera metoder för att integrera jämställdhetsperspektivet. Här nedan presenteras ett urval. Några av metoderna kan behöva omarbetas för att passa just fysisk planering. För mer information hänvisas till respektive webbsida.

Checklistor

Det finns länsstyrelser och kommuner som förtjänar att lyftas fram då de på ett framsynt sätt har arbetat fram checklistor för den fysiska planeringen. Så har skett hos länsstyrelserna i **Dalarna, Halland, Skåne, Västra Götaland, Örebro** och **Östergötlands län**. Länsstyrelserna i **Norrbottnen** och **Västerbotten** har tagit fram en checklista för att arbeta med ett jämställdhetsperspektiv i projektarbete. **Uppsala kommuns** "Checka listan" är ett bra exempel på kommunalt jämställdhetsarbete.

Checklistor bör utvecklas tillsammans med dem som ska använda dessa, så att de utformas utifrån den aktuella arbetsplatsen och arbetssituationen. Checklistor kan inte ersätta utvecklingsarbete och utbildning kring jämställdhetsfrågor, men de kan säkerställa ett önskvärt handlings sätt. Så här kan ett upplägg för en checklista utformas:

- Checklistan ska relateras till jämställdhetsmålen i verksamheten.
- Ställ först frågorna: Varför ska vi checka? Vem ska checka? När ska det ske?
- Checklistan bör utformas av eller i samarbete med den/de som ska använda den.
- Utgå från vardagslivet.
- Identifiera när och var (i vilka situationer) en checklista skulle kunna komma till pass.
- Vad ska checkas?

Källa: *Gör det jämt – Att integrera jämställdhet i verksamheten*, www.regeringen.se
Sökväg: Arbete och jämställdhet/Jämställdhet/
Jämställdhetsintegrering/Relaterade publikationer

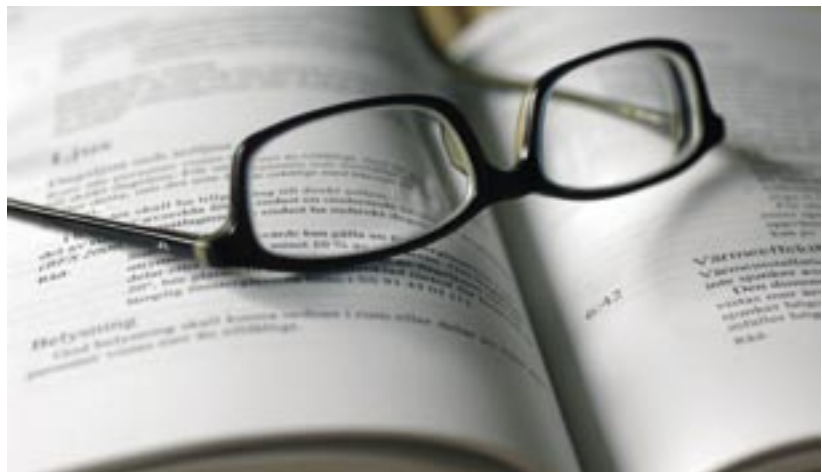

Foto: Mats Alm

Genom att ta på sina jämställdhetsglasögon kan skillnader och likheter synliggöras.

Statistik

För att nå ett jämställt samhälle måste jämställdhetsperspektivet läggas på alla politikområden. Kvinnor och män ska vara synliga i statistiken. För att detta ska vara möjligt måste statistiken vara uppdelad på kön. Tillgång till grundläggande fakta om kvinnors och mäns situation är en förutsättning för att kunna arbeta med jämställdhetsintegrering. Statistiken visar på skillnader och likheter till exempel mellan kvinnors och mäns tidsanvändning, val av boende, fördelning av betalt och obetalt arbete, karriärmöjlighet, ekonomiska möjligheter, pendlingsmönster och resvanor. Det är här vi kan fördjupa insikten om att kvinnor och män delvis har olika erfarenheter och kunskaper. Riksdagen har beslutat att jämställdhetsstatiken är officiell statistik. Målet är att all statistik som relaterar till individer dels ska vara insamlad, analyserad och presenterad på kön, dels spegla jämställdhetsfrågor och problem i samhället. Kön ska vara en övergripande och genomgående indelningsgrund i statistiken. Statistiken ska dessutom presenteras på ett för användarna lättillgängligt sätt. SCB har tagit fram råd och riktlinjer för arbete med könsuppdelad statistik.

Källa: *På tal om kvinnor och män 2004*

www.scb.se

Sökväg: Statistik efter ämne/Levnadsförhållande/Jämställdhetsstatistik/På tal om kvinnor och män

3R-metoden

3R-metoden har utvecklats av Svenska Kommunförbundet (numera Sveriges Kommuner och Landsting) för att underlätta arbetet med att analysera en kommunal verksamhet ur ett jämställdhetsperspektiv. De 3R:en står för representation, resurser och realia, vilket innebär följande:

- Representation – Hur är kvinnor och män representerade i samtliga grupper som fattar beslut?
- Resurser – Hur fördelas pengar, tid, utrymme mellan kvinnor och män? Hur lokaliseras satsningar och vilka prioriteringar görs?
- Realia – Vilka värderingar, normer och kvalitetsmått är det som styr en verksamhet? Vem eller vilka utgör normen i verksamheten? Vems behov tillgodoses i verksamheten?

Källa: *Gör det jämt – Att integrera jämställdhet i verksamheten*, www.regeringen.se
Sökväg: Arbete och jämställdhet/Jämställdhet/Jämställdhetsintegrering/Relaterade publikationer

En 3R-analys ska göra det möjligt att svara på frågor om hur maktfördelningen ser ut könsmässigt, hur kön påverkar uppbyggnaden av strukturer och organisatoriska lösningar och hur normeringen ser ut könsmässigt inom de kommunala verksamhetsgrenarna.

Jämställdhetsreflexen

Jämställdhetsreflexen är ursprungligen regeringskansliets metod för att avgöra om en planerad insats påverkar jämställdheten mellan kvinnor och män. Den har vidareutvecklats av länsstyrelserna. Genom att besvara fyra frågeställningar är det möjligt att kontrollera att till exempel program, projekt och utvecklingsinsatser genomsyras av ett jämställt tänkande.

- Riktas åtgärden till både kvinnor och män?
- Hur är det med representation, resurser och realia?
- Hur kan man förklara de olika/lika förhållanden som råder för kvinnor respektive män?
- Finns det mätbara mål, som visar att/hur hänsyn tagits till jämställdhet?

Sveriges Kommuner och Landsting: www.skl.se
Sökväg: Verksamheter A-Ö/Jämställdhet/
Mainstreaming – Handboken/Verktyg/
Mainstreaming - metoder

Nyckeltal

Källa: *Gör det jämt – Att integrera jämställdhet i verksamheten*, www.regeringen.se
Sökväg: Arbete och jämställdhet/Jämställdhet/
Jämställdhetsintegrering/Relaterade publikationer

Nyckeltal används för att avläsa om en organisation lever upp till sina egna verksamhetsmål. De ska mäta rätt saker och samma saker över tiden. Nyckeltal används också för att göra jämförelser mellan organisationer. Det är tal som kombinerar information i syfte att göra den mer lättillgänglig.

JämKAS

JämKas (Jämställdhet – Kartläggning, Analys, Slutsats) är en vidareutveckling av en metod för jämställdhetsanalyser som utarbetats inom Regeringskansliet. 3R-metoden har här vävts in. I JämKAS-metoden följande områden upp:

- Målgrupper – Vilka målgrupper berörs av verksamheten?
- Villkor – Hur ser kvinnors och mäns förhållanden och villkor ut inom verksamheten?
- Orsaker – Vilka förklaringar kan ges till eventuella skillnader i förhållanden och villkor mellan kvinnor och män i verksamheten?
- Utmana normer – Till vilket eller vilka jämställdhetsmål relateras verksamheten? Vad säger målen?
- Föreslå förändring – Utifrån analysen som baserats på jämställdhetsmålen ställs frågan om vilka förändringar som kan göras för att skapa en jämställd verksamhet.

Källa: *Gör det jämt – Att integrera jämställdhet i verksamheten*, www.regeringen.se
Sökväg: Arbete och jämställdhet/Jämställdhet/
Jämställdhetsintegrering/Relaterade publikationer

Checklista

– Frågor att reflektera över för att integrera jämställdhetsperspektivet i arbetet med den fysiska planeringen

En checklista kan användas i samband med framtagandet av planer, men också vid granskning av dessa. De flesta frågorna i den här checklisten är väsentliga att beakta i såväl översiktsplan, fördjupning av översiktsplan som detaljplan. Många av frågorna är även användbara i den svenska regionala utvecklingsplaneringen.

Checklistans frågor grundar sig i stor utsträckning på de checklistor om jämställdhet i den fysiska planeringen, som tagits fram av länsstyrelserna i Dalarna, Halland, Skåne, Västra Götaland, Örebro och Östergötlands län. De som har tagit fram checklistor har märkt att det är själva arbetet med att ta fram dem som har haft störst effekt ur jämställdhetssynpunkt.

Den här checklisten gör inte anspråk på att vara heltäckande, utan kan ses som ett utbud av frågeställningar att plocka ifrån för att anpassa och utveckla lokalt. Det finns säkert andra frågeställningar som också kan vara intressanta att diskutera i din kommun eller i ditt län.

Foto: Thorgeir Olafsson/Nordicphotos

Bland byggnads- och anläggningsarbetarna är 99 procent män.
Källa: Statistiska centralbyrån.

Om planläggnings- och beslutsprocessen

Det demokratiska inslaget i planprocessen är i grunden stort. Plan- och bygglagen är utformad så att det finns möjligheter att få in åsikter från såväl kvinnor som män. Hur är det i realiteten i din kommun/län? Vem ansvarar för utformningen av dem fysiska miljöerna, vems visioner har realiserats och vem är brukare? Med könsuppdelad statistik kan vi synliggöra mäns och kvinnors olika levnadsmönster och levnadsförhållanden och få ett bredare underlag för beslut och prioriteringar.

- Speglar planens mål och visioner de jämställdhetspolitiska målen?
- Har kontakt tagits med andra sektorer inom kommunen, till exempel vård- och omsorgsförvaltning, barn- och utbildningsförvaltning, kultur- och fritidsförvaltning, Agenda 21 – samordnare och samordnare för jämställdhet?
- Finns individrelaterad statistik att tillgå vid framtagande av planeringsunderlag? Är den könsuppdelad?
- Har det varit en jämn könsfördelning i såväl berednings- som beslutsprocessen?
- Vilka frågor, inom planering och byggande, engagerar kvinnor respektive män i er kommun/län?
- Finns kvinnors och mäns önskemål och intressen redovisade efter kön i de skrivna dokumenten?
- Är planen anpassad till olika befolkningsgruppers önskemål om boende (kön, hushållsstruktur, fas i livscykel)?
- Om brukarundersökningar genomförs, tillåts kön vara en central analyskategori?
- Vid information om utställning och samråd, har ansträngningar gjorts för att nå kvinnor såväl som män? Om ja, på vilket sätt?
- Finns riktlinjer för hur jämställdhetsperspektivet i planen ska följas upp och hur det ska beaktas i fortsatt planering?
- Finns en diskussion med bostadsbolag/exploatör, om jämställdhetsfrågor?

Tänk på!

Mål och visioner för jämställd fysisk planering och byggande bör finnas i kommunen/länsstyrelsen och tydliggöras i diskussionen med eventuell exploatör och bostadsbolag.

För att synliggöra människorna i handlingar för planering och byggande bör kvinnor och män inte gömmas bakom ord som "man", "medborgare" eller "samrådsdeltagare". Skriv ut vem som gör/lever "si" eller "så".

Tvärfackligt samarbete med kommunens andra förvaltningar kan förbättra könsfördelningen och ge ett större helhetsperspektiv!

Om arbete och bostaden med dess omgivning

Kvinnor och män har statistiskt sett olika vardagsliv och använder det fysiska rummet på skilda sätt. Kvinnor arbetar generellt sett närmare bostaden och har oftare än män deltidsarbete. Dessa olikheter leder till skilda behov och önskemål avseende utformningen av bebyggelsen. Ett sätt att underlätta vardagslivet är att knyta samman samhällets olika funktioner och skapa en blandad bebyggelse.

- Var arbetar män respektive kvinnor i kommunen?
- Underlättar planeringen i kommunen för föräldrar att dela på ansvaret för hem och barn genom att verka för fler arbetstillfällen nära hemmet? Om ja, på vilket sätt?
- Har för- och nackdelar med lokalisering av exempelvis affärer, externa handelscenter och arbetsplatser vägts ur ett jämställdhetsperspektiv?
- Finns förutsättningar för en god och nära tillgång till offentlig service till exempel dagis och skolor?
- Kan kommunen erbjuda olika sorters boende i varierande kostnads-lägen, hur ser det ut i ortens/stadens centrum respektive periferi?

Foto: Mats Alm

Närhet spar resor och tid! Här ligger daghemmet i bostadsområdet. Är det regel eller undantag i din kommun?

- Hur vill kvinnor respektive män att deras bostäder ska vara utformade? (Exempelvis entréer, utsikt, kök, städ, förvaring och tvättstuga)
- Hur vill kvinnor respektive män att närmiljön till bostaden ska vara utformad? (Till exempel parkering, plantering, kvarterstruktur, stråk)
- Hur tillgodoser den översiktliga planeringen arbetstillfällena för både kvinnor och män?
- Finns tillgång till grönområden i den utsträckning som kvinnor respektive män önskar?
- Hur använder kvinnor respektive män olika grönområden?
- Hur uppfattas parker och grönområden av kvinnor och män på dag- respektive kvällstid?

Tänk på!

Kvinnor och män lever olika vardagsliv. Det ställer krav på hur den fysiska miljön utformas. Inkomstnivå och hushållets storlek har stor betydelse för val av bostad. Hur ser det ut i din kommun? SCB tillhandahåller könsuppdelad statistik i kommunfaktablad.

Möjligheten att gå och cykla mellan olika delar i staden ökar om den växer organiskt i randzonerna och inte med utlokaliserade bebyggelseenkla. Stadsplaner vars gator bildar ett rutnätssystem leder till bättre genomströmning av människor och trafik. Det ger ett ökat antal mötesplatser och underlag för fler serviceinrättningar.

Foto: Anders Abrahamsson

Vilka effekter får funktionsuppdelningen för stadens/ortens centrum? Externt lokaliserade köpcentrum, i utkanten av eller utanför tätorterna förutsätter normalt bilburna kunder.

Om transportsystemet

Erfarenhet, statistik och forskning visar att kvinnor och män har olika resmönster. Det transportpolitiska delmålet, ett jämställt transportsystem, innebär att transportsystemet ska utformas så att det svarar mot både kvinnors och mäns transportbehov. Kvinnor och män bör ha samma möjlighet att påverka dess tillkomst, utformning och förvaltning. Deras värderingar ska tillmätas samma betydelse. Det är viktigt att ta reda på hur kvinnor och män använder transportsystemet. Det kan göras i form av resvaneundersökningar.

- Hur och vart reser kvinnor respektive män inom kommunen respektive länet?
- Vilka områden trafikeras/trafikeras inte, av kollektivtrafik idag?
- Finns kollektivtrafik till flickors och pojkars, kvinnors och mäns fritidsaktiviteter?
- Finns de lokala kollektivtrafikbolagen med under planprocessen?
- Är den lokala kollektivtrafiken samordnad med regionala trafikföretag?
- Vad anser kvinnor respektive män om trafiken i olika bostadsområden?
- Ger planen förutsättning för goda sammanhängande och säkra förbindelser med cykel?
- Vad anser kvinnor och män, flickor och pojkar om utformningen av vägen till skolan?

Tänk på!

Hållplatser på långt avstånd från bostäder är dåligt ur trygghetssynpunkt. Arkitektonisk utformning, belysning, underhåll och vegetation vid hållplatsen är avgörande för hur den upplevs. Stor vikt bör också läggas på anslutande gators utformning, så att helheten upplevs som trygg.

Foto: Mats Alm

Hållplatsen ligger i anslutning till externhandeln. Den har genomsiktligt material för god överblick. Men omgivningens estetiska utformning hade kunnat vara betydligt mer omsorgsfullt gjord. Varför har inte det prioriterats?

Om trygghet och säkerhet

Trygghet och säkerhet är två grundläggande behov i såväl mäns som kvinnors vardag. Begreppen har dock delvis olika innebörd för olika grupper av människor. Den fysiska planeringen kan arbeta med en rad faktorer för att direkt öka eller minska upplevelsen av trygghet. Generellt kan man säga att en trygg plats är en plats där en mångfald av människor rör sig.

- Används öppna lösningar och genomskinligt material i parkeringshus, offentliga hissar, trapphus, tågstationer och busskurer?
- Hur utformas centrala parkeringar för att undvika att de upplevs som ödsliga?
- Finns det platser som kvinnor respektive män undviker att vistas på? Vilka och varför? Hur kan detta ändras?
- Är området planlagt så att det är lätt att orientera sig och finns det rätt anpassad belysning och tydlig skyltning?
- Planläggs kvarter med korta avstånd, naturliga stråk och god genomströmning?
- Har trygghetsaspekterna beaktats vid planering av grönytor, parker och gemensamhetsanläggningar?

Foto: Mats Alm

Sluten fasad som utformats så att "gömställen" bildats. Det bidrar till en osäkerhet, särskilt efter mörkrets inbrott.

- Är gång-, cykel- och motionsslingor utformade och planerade så att de är säkra alla tider på dygnet (belysning, buskage)?
- Är byggnader utformade så att det inte skapas trånga och mörka nischer utan insyn?

Tänk på!

Det offentliga rummet byter skepnad under dygnets timmar, veckans dagar och årstidernas skiftningar. Estetik och skönhet är stora värden som höjer livskvaliteten för såväl män som kvinnor och dess utformning måste ske med omsorg. Utformningen av till exempel buskage och hög kantvegetation kan bidra till en osäkerhet liksom fel belysta parker och gångvägar. Kunskap om belysning av till exempel offentliga platser finns hos Ljushögskolan i Jönköping.

Planskilda trafiklösningar och trafiksepareringar kan ur trafiksäkerhetssynpunkt vara positivt, men exempelvis fel utformade tunnlar kan under kvällstid upplevas skrämmande.

Ta gärna kontakt med polismyndigheten för att undersöka inom vilka områden eller stråk som brott oftast förekommer.

Foto: Mats Alm

Här är förhållandevis god sikt. Men öppningen hade kunnat vara betydligt bredare för att ge bättre överblick. För att förbättra upplevelsen av tunnlar är rätt belysning, god sikt och vegetationens utformning avgörande.

Om fritid

Foto: Mats Alm

Kvinnor och män, flickor och pojkar ska i sitt idrotts- och aktivitetsutövande på lika villkor kunna ta mark, plats och rum i anspråk. Mötesplatser i form av torg, parker och allmänna samlingslokaler skapar förutsättningar för möten mellan generationer och kulturer.

- Finns könsuppdelad statistik kring hur flickor och pojkar, män och kvinnor använder sin fritid? Vilka sporter och aktiviteter deltar de i?
- Finns möjlighet till sociala och fysiska aktiviteter i närmiljön till bostaden för både män och kvinnor, pojkar och flickor?
- Finns naturliga mötesplatser som är tillgängliga både dag- och kvällstid?
- Har kommunen ett balanserat utbud av kommunala fritidsanläggningar för såväl flickor som pojkars intressen, kvinnors och mäns önskemål?
- Utformas skolgårdar, lek-, spel- och rekreationsutrymmen med utgångspunkt i flickors och pojkars lika villkor och möjligheter?

Tänk på!

En mångfald av fritidsutbud och att det finns lika möjligheter för flickor och pojkar, män och kvinnor att utöva sina intressen är utgångspunkten för jämställda fritidsaktiviteter. Hur ser verkligheten ut i din kommun?

Foto: Mats Alm

Kvinnor och män, flickor och pojkar, har delvis olika fritidsaktiviteter. Samhällsbyggande är på många sätt en fråga om fördelning av begränsade resurser. Fritidsförvaltningen i kommunen bör följa upp hur de finansiella resurserna fördelas mellan olika idrotts- och fritidsaktiviteter.

Om kulturmiljöer

Kulturmiljöer uppskattas av många människor. De kan ge oss ett historiskt sammanhang och möjlighet att identifiera oss med den egna kommunen. Kulturmiljöer manifesterar ofta traditionell manlig verksamhet eller manliga företrädare. Tecken på det kan ses i kyrkor, statyer, fasader och slott.

- Speglar kommunens kulturmiljö könsskillnader under olika tider?
- Värnas kulturminnesområden med kvinnohistoriska värden?
- Fördelas de kulturmiljöhistoriska resurserna medvetet mellan kulturmiljöer/byggnader med kvinnlig respektive manlig anknytning?

Tänk på!

Vid en första anblick kan det tyckas som om det inte går att ha ett jämställdhetsperspektiv på vilka kulturmiljöer som ska bevaras och vilka som ska lyftas fram. Men det går att lägga ett jämställdhetsperspektiv på såväl byggnadsminnen som kulturmiljöer. Det finns oftast inte lika många gatunamn och platser som speglar historiska kvinnor/kvinnoyrken, som de som minner om män och manliga yrken.

Foto: Mats Alm

Gator och platser i staden får ofta namn efter historiska män eller deras yrken.

Foto: Marianne Nilsson

Statyer i städer är ofta historiska män.

Goda exempel

Arbetet med att införliva ett jämställdhetsperspektiv i den fysiska planeringen kan gå till på många olika sätt. Här presenteras några exempel från kommuner och länsstyrelser.

Källa: www.helsingborg.se/
Sökväg: Bygga bo/Översiktsplanering/
Processen inför Öp 2002/Jämställdhet i
översiktsplanering

Inför framtagandet av **Helsingborgs** översiktsplan 2002, tog Helsingborgs stad fram ett planeringsunderlag om jämställdhet, "Jämställdhet i översiktsplanering". Arbetet fokuserade på en rad insatser för att bättre se och planera utifrån såväl kvinnors som mäns behov. Kommunen använde sig dels av 3R-metoden, dels av en forskare som granskade dåvarande översiktsplan ur ett jämställdhetsperspektiv. Det resulterade i att planens brister blev synliga och att åtgärder kunde ta form. Skriften syftade också till att ge en allmän introduktion till jämtegrering, som är ett arbetsätt som innebär att beslut inom alla samhällsområden ska präglas av ett jämställdhetsperspektiv.

Vännäs kommun inarbetade ett jämställdhetsperspektiv i arbetet med revidering av kommunens översiktsplan. Till att börja med fick alla anställda som arbetade med fysisk planering möjlighet att gå en utbildning om jämställdhet. Två bollplank fanns tillgängliga under hela arbetet, så att svårigheter kunde diskuteras. Tillämpningen av jämställdhetsperspektivet bidrog till att översiktsplanen grundade sig på ett bredare beslutsunderlag.

Samtidigt som översiktsplanen reviderades togs en detaljplan fram för ett kvarter med flerbostadshus. En referensgrupp bestående av kvinnor fanns med redan i ett tidigt skede. Det resulterade i ändring av husets placering, kvinnorna ville hellre se lekparken än parkeringen. Vidare kom lokalvårdsfrågor i större utsträckning i fokus. Till exempel fick entrén en golvbrunn under gummimattan. Material i golv, funktionalitet i kök och städskrubbens placering fick också en annan utformning.

Inför en fördjupning av översiktsplanen för de centrala delarna av **Borlänge** tätort, har så kallade trygghetskartor tagits fram för att studera hur kvinnor i olika åldrar upplever centrumområdet ur trygghetssynpunkt. Syftet med projektet var att undersöka om det fanns områden i Borlänge centrum, som kvinnor medvetet undviker att vistas ensamma på under dag- respektive kvällstid.

Genom att markera på kartor de gator och platser som de medvetet undviks, sattes fokus på de mest otrygga platserna. Med kartorna följde också ett mindre antal frågor om den fysiska miljön.

Alingsås Ljusguide visar hur belysning kan bidra till en tryggare, vackrare och mer harmonisk tätortsmiljö, såväl efter mörkrets inbrott som under årets olika årstider. Den ska ge riktlinjer för kommunens arbete med ljussättning av den offentliga utomhusmiljön och fungera som inspiration och vägledning för privata fastighetsägare. Analysen utgår ifrån människans möjlighet att orientera sig i utomhusmiljön och sorterar ut olika orienteringspunkter; stråk, områden, knutpunkter, landmärken och gränser. Nyckelord i arbetet är orienterbarhet, trafiksäkerhet, trygghet, estetik, ordning, omväxling och harmoni.

Varje år inbjuds ledande ljusdesigners från hela världen till Alingsås. I workshops tillsammans med studenter ger de var sin stadsmiljö en spännande ljussättning. Resultatet beskådas sedan under oktober månad av besökare och invånarna i Alingsås.

Källa: www.alingsas.se
Sökväg: Bygga & bo/Alingsås Ljusguide

Länsstyrelsen i Blekinge län har i sitt utåtriktade arbete med jämställdhet i den fysiska planeringen besökt kommunerna i länet. Avsikten var att ta reda på hur kommunerna arbetar med jämställdhetsperspektivet i den fysiska planeringen samt vilka verktyg de använder och var de tycker att svårigheterna ligger. Vid dessa möten hade länets jämställdhetsexpert en viktig roll både i diskussioner och som kunskapskälla. Målet var att väcka intresset för frågor om jämställdhet och samtidigt erbjuda kommunerna möjlighet till vidare samarbete med länets jämställdhetsexpert. Länsstyrelsen kommer att gå vidare med arbetet i någon form av seminarium, där alla kommuner i länet kan medverka och goda lokala exempel lyftas fram.

Källa: www.k.lst.se
Sökväg: Ämnesområden/Samhällsplanering/
Jämställdhet

Foto: Anders Abrahamsson

Det är viktigt att det finns mötesplatser som främjar spontana möten.

Lästips

- Andersson, Birgitta (2005). *RISK: Om kvinnors erfarenhet och fysisk planering*. Linköping: Linköpings universitet, Centrum för kommunstrategiska studier. ISBN 91-85299-86-3
- Boverket (1996). *Hela samhället: Jämställdhetsaspekter på fysisk planering och byggd miljö*. Rapport 1996. Karlskrona: Boverket. ISBN 91-7147-293-2 (del 1) ISBN 91-7174-294-0 (del 2)
- Boverket (2005). *Är regionförstoring hållbar?* Karlskrona: Boverket. ISBN 91-7147-931-7
- Friberg, Tora & Larsson Anita (2002). *Steg framåt: Strategier och villkor för att förverkliga jämställdhetsperspektivet i översiktlig planering*. (Rapporter och notiser : 162). Lund: Lunds universitet, Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi.
- Friberg, Tora. m.fl.(red.) (2005). *Speglingar av rum: Om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Symposion. ISBN 91-7139-706-X
- Larsson, Barbro (red.) (2004). *Bygga på kvinnors kunskap*. Stocholm: Kvinnors Byggforum, Svensk Byggtjänst. ISBN 91-7333-067-1
- SOU 2001:44 (2001). *Jämställdhet – transporter och IT*. Slutbetänkande från JÄMIT-jämställdhetsrådet för transporter och IT. Stockholm: Fritzes. ISBN 91-38-21466-0
- Statistiska centralbyrån (2004). *Könsuppdelad statistik: ett nödvändigt medel för jämställdhetsanalys*. Stockholm: Statistiska centralbyrån (SCB). ISBN 91-618-1215-3
- Statistiska centralbyrån(2004). *På tal om kvinnor och män: lathund om jämställdhet 2004*. Stockholm: Statistiska centralbyrån (SCB).
- Umeå kommun (2004). *Oradd, för en jämställd utomhus miljö*. Umeå. [www] Tillgänglig: < www.umea.se/omkommunen/framtidochutveckling/jamstallhet/aktiviteter/oradd.4.3c242bc0107552187897fff274.html > (060217)

Checklistor

- Länsstyrelsen Dalarnas län (2001). *LIKA, En checklista för jämställd planering*.
- Länsstyrelsen Hallands län (2004). *Jämställd planering i Halland*.
- Länsstyrelsen Skåne län (2000). *Checklista för jämställd planering*.
- Länsstyrelsen Västra Götalands län. *Checklista för jämställdhetsfrågor i detaljplanering och Checklista för jämställdhetsfrågor i översiktsplanering/fördjupad översiktsplanering*.
- Länsstyrelsen Örebro län (2004). *Planera jämt – En checklista för jämställdhet i fysisk planering*.
- Länsstyrelsen Östergötlands län (2005). *Checklista för fysisk planering. Analys och planeringsunderlag för att se hur och om man jobbar på rätt sätt med jämställdhetsperspektivet i fysisk samhällsplanering*.
- Uppsala kommun (2001) *Checka listan. Kvinnoögon ser andra saker än mansögon*.

Några historiska årtal om jämställdhet

1845	Lika arvsrätt för kvinnor och män genomförs.	1955	Lagstadgad betald ledighet för yrkesarbetande kvinnor vid barnsörd, tre månader.
1858	Ogift kvinna över 25 år kan få bli myndig efter domstolsbeslut. Gifter hon sig blir hon åter omyndig.	1958	Kvinnor får rätt att bli präster.
1859	Kvinnor får rätt att inneha vissa lärartjänster.	1960	SAF och LO beslutar att inom en femårsperiod slopa de särskilda kvinnolönerna.
1863	Ogift kvinna blir myndig vid 25 års ålder.	1969	Grundskolan får ny läroplan. Skolan bör verka för jämställdhet.
1864	Mannen förlorar lagstadgad rätt att aga sin hustru.	1970	Gymnasieskolan får ny läroplan. Skolan bör verka för jämställdhet.
1870	Kvinnor får rätt att ta studenten som privatister.	1971	Särbeskattning, dvs. individuell beskattning av arbetsinkomst, ersätter sambeskattning.
1873	Kvinnor får rätt att ta akademisk examen med några få undantag (jur. lic. och teologi).	1980	Ny lag om tronföljd. Förstfödda dottern eller sonen till monarken ska ärva tronen.
1874	Gift kvinna får rätt att bestämma över sin egen inkomst.	1982	All kvinnomisshandel på enskild plats under allmänt åtal. ATP-poäng för vård av barn under 3 år i hemmet. Ny namnlag. Vid giftermål får kvinnan och mannen välja vems efternamn de vill ha.
1884	Ogift kvinna blir myndig vid 21 års ålder.	1983	Nytt jämställdhetsavtal mellan SAF och LO-PTK. Alla yrken öppna för kvinnor, även inom försvaret.
1901	Kvinnor får rätt till ledighet i fyra veckor utan lön vid barnsörd.	1987	Ny särskild lag om sambors gemensamma hem, sambolagen.
1919	Alla kvinnor får kommunal rösträtt och blir valbara till kommuner och landsting.	1992	Ny jämställdhetslag.
1921	Kvinnor får allmän rösträtt och blir valbara till riksdagen. Gift kvinna blir myndig vid 21 års ålder. Kvinnan och mannen blir likställda i den nya giftermålsbalken.	1994	Reviderad jämställdhetslag. Riksdagsbeslut om ny nationell policy för jämställdhet. Jämställdhetsstatistiken blir officiell statistik.
1922	De fem första kvinnorna väljs in i riksdagen.	1995	En månad av föräldraförsäkringen reserveras för modern respektive fadern ("pappamånad") och kan inte överlätas.
1927	Statliga läroverk öppnas för flickor.	1997	Första kvinnliga biskopen.
1931	Moderskapsförsäkringen införs.	2001	Jämställdhetslagen skärps bl.a. vad avser jämställdhetsanalys av löner.
1935	Lika folkpension för kvinnor och män införs.		
1938	Preventivmedel tillåts. Bidragsförskott införs. Mödrahjälp till behövande införs. Moderskapspenning för alla införs.		
1939	Förvärsarbetande kvinnor får inte avskedas på grund av havandeskap, förlossning eller giftermål.		
1947	Första kvinnan i regeringen, Karin Kock. Lika lön för samma tjänst införs för statligt anställda. Barnbidrag införs.		

Källa: Statistiska centralbyrån, På tal om kvinnor och män 2004.

Jämställdhet handlar om förhållandet mellan kvinnor och män. Det övergripande jämställdhetspolitiska målet är att kvinnor och män ska ha samma möjligheter, rättigheter och skyldigheter inom alla områden i livet. För att få kunskap om hur eventuell ojämställdhet i den fysiska planeringen kommer till uttryck, behöver både kvinnor och mäns kunskaper, värderingar och önskemål belysas.

Vad vet vi om kvinnor och mäns upplevelser av olika fysiska miljöer? Vems kunskap ligger till grund för utformningen? Först när frågor ställs och problem formuleras är det möjligt att hitta nya lösningar i riktning mot jämställdhet. Broschyren är svaret på ett regeringsuppdrag. Den kan ses som en vägledning för kommunala förtroendemän och planerare samt tjänstemän inom länsstyrelserna.